УДК 803.0 – 561.71.

ПЕРСОНІФІКАЦІЯ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Калустова О.М. к.філол.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті порушується питання про персоніфікацію іменників середнього роду як проблему перекладу.
Ключові слова: середній рід, персоніфікація, переклад

Калустова О.М. ПЕРСОНИФИКАЦИЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ СРЕДНЕГО РОДА КАК ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

В статье ставится вопрос о персонификации существительных среднего рода как проблеме перевода.
Ключевые слова: средний род, персонификация, перевод

Kalustova O.V. A personification of neuter substantives as a translation problem / Kiev National Taras Shevchenko University, Ukraine

A personification of neuter substantives is examined as a translation problem.
Key words: neutral gender, personification, translation

Питання персоніфікації у зв'язку з родом іменників висвітлюються різною мірою в роботах багатьох лінгвістів та перекладознавців [1; 2, 63-65; 4; 6, 86-87; 7, 222-223; 9, 453-454; 11, 327-328; 12, 110-112; 14; 15, 26-30; 16, 88; 18, 112-118; 19; 20; 23, 83-84; 24, 116-117]. Лінгвісти аналізують можливості стилістичного переосмислення категорії роду, у той час як перекладознавці розглядають різноманітні проблеми, що виникають внаслідок розбіжності роду іменників у мові оригіналу та мові перекладу. Широко цитується персоніфікація смерті, яка, наприклад, у російському чи українському фольклорі існує в образі старої жінки, у відповідності до роду іменника, а в англійському чи німецькому – в образі старого чоловіка, оскільки відповідні іменники (Death, der Tod) належать до чоловічого роду, що створює труднощі при перекладі і призводить до неминучих втрат. Значну проблему становлять образи, побудовані на опозиції іменників чоловічого та жіночого роду, наприклад, *лотос* (*die Lotosblume*) та *місяць* (*der Mond*) з вірша Генріха Гейне Die Lotosblume ängstigt, які в українській мові не утворюють родової опозиції, а тому становлять певну перекладознавчу проблему при відтворенні образу любовної пари.

Подібні проблеми дуже різноманітні як за характером самих мовних перешкод, так і за можливими перекладацькими рішеннями. Окрему проблему перекладу може становити персоніфікація у випадках, коли іменник належить до середнього роду в одній із мов, а в іншій мові середній рід відсутній. Специфіка такої персоніфікації полягає насамперед у тому, що середній рід первісно не сприяє уособленню, яке за своєю природою є метафоричним ототожненням неживого з людиною: або чоловіком, або жінкою. Р.А. Будагов, коментуючи персоніфікацію сполучення "одно важно" в уривкові з роману "Анна Каренiна", вказує, що середній рід тут на якийсь час поширюється й на образ Кіті. Кіті перетворюється на істоту середнього роду, і дієслова, відповідно, вживаються у формах середнього роду. Але семантика створеного образу не може занадто довго підпорядковувати собі граматику, яка вимагає звичного узгодження: ім'я Кіті знов отримує ознаки жіночого роду [1, 19].

Можливо, саме через певну своєрідність середнього роду ця проблема в перекладознавстві навіть не була поставлена. Однак, аналіз емпіричного матеріалу викриває її лінгвопоетичну значимість та деякі досить цікаві граматичні й лексикологічні аспекти, переконуючи в її перекладознавчій актуальності.

Характер проблеми залежить від того, чи іменник середнього роду вжито в мові оригіналу, чи в мові перекладу. Якщо прямий відповідник персоніфікованого іменника має в мові перекладу середній рід, виникає потреба його заміни іменником необхідного роду, що забезпечує відтворення персоніфікації оригіналу. Складнішими є випадки, коли в перекладі неможливо уникнути іменника середнього роду через необхідність зберегти лексичне значення. Проаналізуємо поезію Г. Лорки "Mar" та її переклад українською:

Mar	**Море**
(abril de 1919)	(квітень 1919)
El mar es	Море –

El Lucifer del azul. El cielo caído Por querer ser la luz.	Люцифер блакиті, Небо, вигнане На землю.
¡Pobre mar condenado A eterno movimiento, Habiendo antes estado Quieto en el firmamento!	Бідне, повсякчас, нещасне, Має вічний рух терпіти, Тільки й згадки – як прекрасно В небі було височіти!
Pero de tu amargura Te redimió el amor. Pariste a Venus pura, Y quedóse tu hondura Virgen y sin dolor.	Рятівна любові сила, І без болю діва-море Афродіту народила, Аби світ та підкорила, Щоб своє забути горе.
Tus tristezas son bellas, Mar de espasmos gloriosos. Mas hoy en vez de estrellas Tienes pulpos verdosos.	Муки роблять гарним море, І краса ця – на віки, Та тепер в його просторі Восьминоги – не зірки.
Aguanta tu sufrir, Formidable Satán. Cristo anduvo por ti, Mas también lo hizo Pan.	Море, Демоне прекрасний, Ти багато потерпало, По тобі Христос ходив ще, Вакха ноги теж ступали.
La estrella Venus es La harmonía del mundo. ¡Calle el Eclesiastés! Venus es lo profundo Del alma...	Зіронька Венера ясна – Всього світу дивина. Хай мовчать Еклезіасти! Бо Венера – глибина Душ людських...
...Y el hombre miserable Es un ángel caído. La tierra es el probable Paraíso perdido.	...Людина ж бідна – Ангел, вигнаний із неба, На землі колись був, видно, Рай квітучий – слів не треба.

[3, 118-121]

В іспанській мові іменник *mar* має родові дублетні форми (*el/la mar*), але переважно вживається в жіночому роді. У Лорки *море* – чоловічого роду. Він порівнює його з Люцифером, Сатаною, покараним і приреченим до вічного неспокою. Породивши Венеру, богиню любові й краси, море очистилося і позбавилося болю страждань, на зміну якому прийшов величний сум. Море символізує безмежність, оновлення, початок і кінець життя. Символіка моря представлена Лоркою в її розвитку від покарання і вигнання до оновлення, спокутування і виправдання страждань, народженням богині любові. Цілісний в символічному відношенні образ є цілісним і в мовних засобах вираження, одним із яких є послідовне вживання іменників чоловічого роду для позначення чи метафоричного порівняння*: cielo, Lucifer, Satán*, а також hombre та ángel. Цьому чоловічому образові не суперечить породження Венери (*pariste a Venus pura*), тим більше в міфологічній та міфологізованій інтерпретації, оскільки дітородна функція властива не лише жінкам.

В українській мові проблема персоніфікації виникає через те, що іменник *море* належить до середнього роду. Як ми показали, спираючись на Р.А. Будагова, персоніфікація не може тривалий період спиратися на форму середнього роду, у той же час середній рід є нейтральним по відношенню до чоловічого та жіночого родів і дозволяє, таким чином, реалізувати уособлення у формі як одного, так й іншого роду. Це дає перекладачеві певну свободу, але водночас ускладнює його завдання. В українському перекладі, виконаному О. Курченко, середній рід іменника *море* задає граматичне узгодження форм, які належать до нього безпосередньо (*бідне, нещасне, потерпало*). Іменники, що з'являються в першій строфі (*небо, Люцифер*), сприяють персоніфікації моря в чоловічому роді: *небо* має ту ж саму родову приналежність, а *Люцифер* – чоловічого роду. Але вже в наступній строфі перекладачка вдається до прямої персоніфікації з використанням іменника жіночого роду: *діва-море Афродіту народила*. Ще через строфу порівняння репрезентується знову чоловічим родом. Пор.: *Море, Демоне прекрасний*. Такий різнобій у використанні родових форм робить персоніфікацію дещо непослідовною і фрагментарною, розмиває цілісність образу. У цьому відношенні основною руйнівною формою є введене перекладачкою слово *діва* жіночого роду.

Слід зазначити, що в останній строфі з'являється ще один іменник жіночого роду – *людина*, яке є еквівалентом іменника чоловічого роду *el hombre*. Важливою ознакою слова *людина* є те, що узагальнене значення в ньому не поєднується зі значенням статі (чоловіка чи жінки). Його поява не завдає шкоди образному ладу вірша ще й тому, що строфа займає окреме місце у ньому: вона починається трьома крапками, у той час як попередня закінчується трикрапкою. Це – як післямова, узагальнення, і тому не

важливо, що загальним позначенням істот, наділених розумом і почуттям, є іменник чоловічого роду в іспанській і жіночого – в українській. Введення іменника жіночого роду *діва* в третій строфі є вільним вибором перекладача, не зумовленим ні оригіналом, ні системою української мови.

У цій самій третій строфі взагалі зосереджено багато мовних одиниць різних рівнів, вжитих не адекватно. Окрім прокоментованого жіночого роду це поява *без болю*, відсутнього в оригіналі, заміна *Венери* на *Афродіту*, синтаксис останніх двох рядків: *Афродіту народила, Аби світ та відкорила, Щоб своє* (Афродіти? – О.К.) *забути горе*. Поява в перекладі імені Афродіти замість Венери може мати певне культурологічне обгрунтування: українській культурній традиції історично ближче давньогрецька міфологія, у той час як для іспанської характерним є більш тісний зв'язок з давньоримською.

У контексті культурних традицій у цілому може бути виправданою заміна імені з римської міфології в іспанському оригіналі на ім'я з давньогрецької міфології в українському перекладі, оскільки більшість давньоримських богів та героїв, як відомо, уподібнювалися давньогрецьким. Проте, в перекладі цього конкретного твору така заміна не виправдана, оскільки вона не може бути проведеною послідовно в усьому перекладі через те, що Венера, богиня любові, з'являється в Лорки ще й як зірка, яка не може позначатись іменем Афродіти. Перекладачка, таким чином, використовує для позначення однієї й тієї ж богині два різних імені, які належать до двох різних міфологічних систем. Оригінал не надає жлдних підстав для такого змішування.

Чимало замін, які призводять до втрат, і в п'ятій строфі. Невиправданою і хибною є заміна *Formidable Satán* з п'ятої строфи на *Демоне прекрасний*. Хоча *Демон, Сатана, Люцифер* є назвами диявола, вони не збігаються повністю у своєму значенні. Демон у давньогрецькій релігії та міфології – божество, яке може допомагати людині або заважати їй у виконанні її намірів. Згадаймо рядки Тютчева: *Два демона ему служили, Две силы чудно в нем слились: В его главе – орлы парили, В его груди – змии вились…* [10, 160]. Або початок поезії А. Мачадо: Y era el demonio de mi sueño, el ángel más hermoso, – та її перекладу російською: А демон снов моих был ангел дивный, прекраснейший (О. Савич). Диявол, або Сатана, – це злий дух, який протистоїть Богові, штовхає людину на гріх, це уособлення зла. Епітет *formidable,* що вжив Лорка, має такі словникові значення: 1) Muy temible y que infunde asombro y miedo; 2) Excesivamente grande en su línea, enorme. 3. fam. Magnífico [17, 986].

У даному контексті він не може тлумачитись у третьому значенні ('чудовий', 'прекрасний'), яке до того ж стилістично марковане як фамільярне, і може розумітись лише в першому: 'жахливий', 'який викликає подив і страх'. Ім'ям *Люцифер* (від лат. 'носій світла'), яке з'являється на початку вірша, диявола називають, коли позначають його як найбільш красивого та гордого з повсталих проти Бога та покараних ангелів. Усі ці імена представляють диявола в різних іпостасях і належать до різних систем образного представлення релігійної історії світу. Вони не збігаються повністю у своїй контекстологічній дистрибуції і не можуть бути вільно замінюваними. Порівнюючи море з Люцифером на початку вірша, Лорка наголошує на світлих силах, які містяться в морі. Називаючи його Сатаною в п'ятій строфі, він говорить про його темні сили.

У цьому випадку, таким чином, зроблена перекладачкою заміна сильно змінює зміст оригіналу. У цій самій строфі заміна рядку *Aguanta tu sufrir* 'Опануй, стримуй свої страждання' на *Ти багато потерпало* перетворює заклик до терпіння на констатацію минулих страждань. Через синтаксичний зв'язок, відсутній в оригіналі, до цих страждань відноситься й те, що по морю ходили Христос та Пан (Вакх), у той час як в оригіналі останнє є аргументом на користь терпіння, до якого закликає автор. Є невиправданою й заміна *Пана* (*Pan*) на *Вакха*. Пан і Вакх – два різні божества. Пан символізує життєву силу та плодючість, основні природні примітивні інстинкти, його зовнішній вигляд лякає (згадайте вислів "панічний страх"). Вакх – одне з імен давньогрецького бога Діоніса, який шанувався насамперед як бог виноградарства та виноробства; вакханалії, містерії на його честь, поступово набули характеру оргій, і в переносному значенні слово "вакханалія" стало означати 'дикий розгул', 'оргія'. Імена Христоса та Пана в цій строфі утворюють смислову опозицію як символи святого, піднесеного та примітивного, жахливого, відповідно. Вони створюють семантичну паралель до порівняння моря з Люцифером та Сатаною, про що ми вже казали. Заміна в перекладі Пана на Вакха, таким чином, знов приводить до викривлення змісту.

У перекладі можна відмітити також чимало інших змін, які не викликані перешкодами власне мовного характеру. Серед них і поява в третій строфі двох вже прокоментованих рядків, які не мають нічого спільного з оригіналом (*Аби світ та підкорила, Щоб своє забути горе*), і заміна другої особи однини в третій та четвертій строфі на третю особу, що порушує вибудований Лоркою перехід від загального, філософського погляду на початку вірша до безпосереднього звертання до моря і потім до філософського узагальнення, висновку в кінці. У зв'язку з усіма цими відхиленнями та замінами варто згадати зауваження К. Чуковського, пов'язане з авторським *я* перекладача: "...напрасно рецензенты, критикуя тот или иной перевод, отмечают в нем только словарные ошибки. Гораздо важнее уловить злостные отклонения от подлинника, которые органически связаны с личностью переводчика и в своей массе

отражают ее, заслоняя переводимого автора. Гораздо важнее найти ту доминанту отклонений от подлинника, при помощи которой переводчик навязывает читателю свое литературное *я*" [13, 20].

Хоча епітет "злостные" здається нам занадто сильним для даного випадку, проаналізовані нами відхилення від оригіналу та заміни дійсно у своїй масі створюють певний портрет перекладача і замінюють цілісне та глибоке філософське сприйняття вічної теми, виражене Лоркою, іншим, набагато більш фраґментарним та поверхневим. У цьому фрагментарному зображенні непослідовність перекладача у дотриманні формальної родової опори персоніфікації виявляється лише невеликою деталлю, але не випадковою. Формальна розмитість персоніфікації стає частиною ланцюжку у викривленні оригіналу. Замість закономірного поєднання деталей у єдине ціле в оригіналі вийшло довільне поєднання схожих деталей (принаймні схожих у своїй більшості) в перекладі.

Цей приклад, таким чином, наочно доводить, що в разі необхідності зберегти лексичне значення, що існує в мові перекладу саме у формі середнього роду, перекладач повинен особливо уважно ставитись до структурування художнього образу і ретельно добирати адекватні мовні засоби.

Що стосується перекладу з мови, у якій є іменники середнього роду, на мову, у якій вони відсутні, цікавим матеріалом для аналізу є сатирична казка М.Є. Салтикова-Щедріна "Чесноти та Пороки" та її перекладі іспанською (перекладач Є.А. Дельгадо) та французькою (перекладачі Колет Стоянов та Луї Мартінес) [8; 21; 22]. Серйозну перекладацьку проблему в даній казці становить персоніфікація іменника середнього роду як істоти середнього роду: "Произросло между ними в ту пору существо среднего рода: ни рак, ни рыба, ни курица, ни птица, ни дама, ни кавалер, а всего помаленьку. Произросло, выровнялось и расцвело. И было этому межеумку имя тоже среднего рода: Лицемерие…" [8, 47]. (Цей приклад наводить В.В. Виноградов [2, 64]).

Відсутність іменників середнього роду в іспанській мові робить неможливим точне відтворення назви істоти, ні чоловічої, ні жіночої статі. Отож, перекладач іспанською знайшов таке рішення: "Por esa época apareció entre ellas un ser del género neutro, ni chicha ni limonada, ni reptil ni volátil, ni dama ni caballero, pero, sí, de todo un poco. Surgió, creció y floreció. Y el muy intermedio tenía un nombre de lo más neutro: se llamaba Hipócrita..." [21, 61]. Як ми бачимо, перекладач використав замість іменника *hipocresía*, жіночого роду, прикметник *hipócrita*, який має однакову форму для чоловічого та жіночого роду і в разі субстантивації може рівною мірою позначати особу чоловічої статі (лицемір) та жіночої статі (лицемірка). Таке рішення, безумовно, слід розцінити як вдале. Надалі це допомогло перекладачеві не менш ефективно відтворити ситуацію, у якій Лицемірство демонструє своє вміння поводитися подвійно:

"И не успели Добродетели опомниться, как у Лицемерия уж и глазки опущены, и руки на груди сложены, и румянчик на щечках играет… девица, да и шабаш!	*"Y antes que las Virtudes comprendieran lo que ocurría, ya Hipócrita había bajado la vista, juntando piadosamente las manos, sonrojándose como la grana... ¡Una verddera señorita de guante blanco!*
– Ишь, дошлая! Ну, а по-ихнему, по-порочному… как?	*– ¡Vaya con la palomita muerta! ¿Y puedes comportarte como ellos, quiero decir... a lo vicioso?*
Но Лицемерие даже не ответило на этот вопрос. В один момент оно учинило нечто, ни для кого не видимое, но до такой степени достоверное, что Прозорливство только сплюнуло: 'Тьфу!' " [8, 48].	*Hipócrita ni siquiera respondió, pero en un santiamén hizo algo tan invisible, pero hasta tal punto evidente, que incluso Clarividencia escupió de asco".* [21, 62-63].

Перший тип поведінки асоціюється з поведінкою дівчини, що знаходить своє формальне вираження (*девица – señorita*). Асоціації, яке викликає другий тип поведінки, імпліцитно пов'язані з чоловічою статтю. Вони формально не виражені в оригіналі. Ім'я *Hipócrita* завдяки своєму граматично спільному роду зберігає цю імпліцитність.

Перекладачі французькою вирішили скористатися іменником жіночого роду *Hypocrisie* і дати пояснення в примітці: *Hypocrisie* (litsémétié) est du neutre en russe. (N.d.T.) [22, 54-55]. Пояснена у примітці функція середнього роду – центральна в персоніфікації Лицемірства, – виноситься на периферію. Відповідно в перекладі другого з цитованих уривків ефект двоєдушності значно послаблений в етичному та естетичному відношеннях:

"Et, sans laisser aux Vertus le temps de dire ouf, elle avait déjà baissé les yeux, croisé les mains sur sa poitrine et épandu sur ses joues une rougeur... virginale, il g'y avait pas à dire!

– Regarde-moi la maligne... Et leur langue à eux, le langage du vice... hein?

Mais Hypocrisie ne prit même pas la peine de répondre. Elle leur mima en un instant une petite scène qui, si les Vertus ne l'avaient jamais vue de leurs yeux auparavant, était cependant si criante de vérité que Perspicacité en cracha par terre: 'Tfou!'" [22, 56].

Цьому послабленню сприяє й двічі вжитий займенник *вона* (*elle*), якого, до речі, перекладач іспанською уникає. Проте, треба зважити на те, що випущення особових займенників у функції підмета є нормою для іспанської мови, у той час як у французькій вони не випускаються. Ця обставина, зокрема, дозволила перекладачу іспанською уникати займенникової вказівки на стать персонажа. У французькому перекладі стилістично більш вишуканим було б, безумовно, використання як імені іменника *Hypocrite*, яке у французькій мові теж має спільний рід. Однак таке рішення має доповнюватись розв'язанням проблеми займенникової субституції та узгодження залежних слів у масштабах всього тексту. Побіжно зазначимо, що порівняльний аналіз двох перекладів, виконаних спорідненими мовами, французькою та іспанською, виявив неочікуваний зв'язок проблеми відтворення персоніфікованого іменника середнього роду з можливістю випущення особових займенників у функції підмета в іспанській мові.

Завершуючи наш аналіз, ми можемо зазначити, що проблема персоніфікації іменників середнього роду виглядає по-різному залежно від напрямку перекладу. Найпростішим прийомом є заміна лексичного значення на синонімічне або семантично близьке заради збереження необхідної родової форми. У разі відтворення персоніфікації іменником середнього роду особливого значення набуває в перекладі структурування художнього образу та відповідний добір мовних засобів. При перекладі на мову, в якій середній рід відсутній, відповідниками можуть бути іменники спільного роду. З огляду на недослідженість проблеми персоніфікації іменників середнього роду особливо важливим є виявлення граматично нейтральних по відношенню до чоловічого та середнього роду мовних засобів, які дозволяють відтворити стилістичні особливості персоніфікації в оригіналі, побудованої на іменнику середнього роду, з найменшими втратами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Будагов Р.А. Стилистическое осмысление грамматической категории рода // Теория языка и инженерная лингвистика. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. – С. 18-23.
2. Виноградов В.В. Русский язык. – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.
3. Гарсія Лорка, Ф. / García Lorca, F. Поезії / Poesías. Переклад з іспанської О. Курченко. – К.: Корнійчук, 2001.– 150 с.
4. Иванов О.А. Камень преткновения – грамматический род // Теорія і практика перекладу. – 1987.– № 14. – С.99-104.
5. Испанская поэзия в русских переводах. Сборник / Сост. С. Гончаренко. 2-е изд. – М.: Радуга, 1984. – 720 с.
6. Коптілов В.В. Першотвір і переклад. – К.: Дніпро, 1972.– 215 с.
7. Рильський М.Т. Ясна зброя. Статті.– К.: Радянський письменник, 1971.– 285 с.
8. Салтыков-Щедрин М.Е. Добродетели и пороки // Салтыков-Щедрин М.Н. Собрание сочинений: В 20 т. – М.: Художественная литература, 1974. – Т. 16. Кн. 1. – С. 44-50.
9. Сухенко К.М., Васильченко О.Ю. Кто вы, snowperson, he, she, it? // Мовні і концептуальні картини світу. Спеціальний випуск. Зб. наук. праць.– К.: Вид-во Київськ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2001. – С.452-456.
10. Тютчев Ф.И. Полное собрание стихотворений. – Л.: Сов. писатель, ЛО, 1987. – 447 с.
11. Федоров А.В. Основы общей теории перевода.– М.: Высш. школа, 1968. – 396 с.
12. Фирсова Н.М. Введение в грамматическую стилистику современного испанского языка.– М.: Высш. школа, 1981. – 160 с.
13. Чуковскикй К. Высокое искусство.– М.: Советский писатель, 1988. – 349 с.
14. Щерба Л.В. "Сосна" Лермонтова в сравнении с ее немецким прототипом // Избранные работы по русскому языку. – М.: Учпедгиз, 1957. – С. 97-109.
15. Эткинд Е.Г.Поэзия и перевод.– М.-Л.: Советский писатель, 1963. – 430 с.
16. Alesina N.M., Vinogradov V.S. Teoría y práctica de la traducción. El español. – К.: Вища школа, 1993. – 207 p.
17. Diccionario de la Lengua Española. – Madrid: Espasa-Calpe, 1992. – T.1. – 1077 p.
18. García Yebra, V. Teoría y práctica de la traducción. T.I.– Madrid: Gredos, 1989. – 408 p.

19. Jakobson R. On linguistic aspects of translation // On translation.– Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1959.– P.232-239.

20. Neufeld, L. Making Translation More „Native“: The Use of the Feminine Pronoun for Inanimate Things // Meta.– 1990.– Vol. 35.– Num. 4. – P. 742-747.

21. Saltikov-Schedrín M. Las Virtudes y los Vicios // Saltikov-Schedrín M. En una lejana Isla: Cuentos satíricos. Traducido del ruso por E.A. Delgado. – M.: Raduga, 1989. – P.57-66.

22. Saltykov-Chtchedrine M. Les Vertus et les Vices // Saltykov-Chtchedrine M. Contes. Traduit du russe par Colette Stoianov et Louis Martinez. – M.: Radouga, 1989. – P.50-59.

23. Sukhenko K. & Kharitonov R. Why Can’t We Do without Grammatical Transformations? // La traduction au seuil du XXIe siècle : histoire, théorie, méthodologie. – Strasbourg –Florence – Grenade – Kyiv: Політична думка, 1997. – P. 80-88.

24. Vinay, J.P., Darbelnet, J. Stylistique comparée du françáis et de l’anglais. Méthode de traduction. – Paris: Didier, 1965. – 331 p.